

ОЦІНКА ВЕЛИЧИН ПРЕМІЇ ЗА РИЗИК ВИКОРИСТАННЯ ІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Досліджено методику оцінки величини премії за ризик на підприємствах харчової промисловості. Запропоновано методичний підхід до визначення надбавки за ризик використання ІВ на підприємствах харчової промисловості, проаналізовано використання ресурсів, зобов'язань та показників рентабельності по підприємству ВАТ "Вільнянський маслозавод" у 2006-І півріччі 2011 р., проведено аналіз структури закупівель продукції підприємства ВАТ "Вільнянський маслозавод" за 2010-2011 рр.

Постановка проблеми. Використання інтелектуальної власності підприємствами харчової промисловості пов'язана з багатьма ризиками, ступінь впливу яких на результати його діяльності значно підвищується з переходом до ринкової економіки. Ризики, що супроводжують цю діяльність, виділяють в окрему групу фінансових ризиків, що відіграють найбільш значиму роль в загальному "портфелі ризиків" підприємства. Збільшення ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності підприємства пов'язано з використанням ІВ на підприємствах, швидкою зміною економічної ситуації в країні і кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових фінансових технологій і інструментів. Ризик-це ймовірність виникнення збитків або недоотримання доходів у порівнянні з прогнозованим варіантом. Ризик – категорія ймовірнісна і його вимірюють як ймовірність певного рівня втрат. Ризик-рівень непевності настання будь-якого фінансового випадку.

Мета дослідження. Запропонувати методичний підхід до визначення надбавки за ризик використання ІВ на підприємствах харчової промисловості, проаналізувати використання ресурсів, зобов'язань та показників рентабельності по підприємству ВАТ "Вільнянський маслозавод" у 2006-І півріччі 2011 р., провести аналіз структури закупівель продукції підприємства ВАТ "Вільнянський маслозавод" за 2010-2011 рр.

Викладення основного матеріалу. Експертна оцінка величини премії за ризик підприємства враховує сім чинників:

1) керівний склад і якість управління. Тут розглядаються наявність або відсутність кваліфікованих керівників; існування ключової фігури в управлінні, її вплив на політику підприємства, особисті якості;

2) розмір підприємства. Зазвичай ризик інвестицій в малий бізнес набагато вищий, ніж інвестицій в більше підприємство;

3) фінансова структура (джерела фінансування підприємства). Що відповідає клунь пов'язаний з ризиком фінансової нестійкості підприємства, нецільовим використанням амортизаційного фонду підприємства, пониженням можливості залучення додаткових коштів;

4) товарна/територіальна диверсифікація. Тут враховуються розмір і якості ринків збуту підприємства, а також диверсифіковане і взаємозамінюваність постачальників сировини;

5) диверсифікованість клієнтури. Чим вище міра диверсифікації клієнтури і більше період ефективного зв'язку з нею, тим менше ризик інвестицій в підприємство;

6) рівень і прогнозованість прибутків. Величина ризику залежить від розміру і якості прибутку оцінюваного підприємства;

7) інших ризики, наприклад ризик вірогідності банкрутства. Ці ризики зазвичай не перевищують 5-10 відсотків від усіх інших ризиків підприємства.

За кожним чинником призначається премія від 0 до 5 відсотків з урахуванням особливостей конкретного підприємства.

Ми вважаємо за доцільне застосовувати не експертний, а аналітичний спосіб визначення надбавок за ризик підприємства. Цей спосіб заснований на використанні деяких даних, що містяться в балансовому звіті і у низці інших документів підприємства. Враховуються наступні надбавки за ризик підприємства ($СД_{рп}$):

$$СД_{рп} = СД_{рп1} + СД_{рп2} + СД_{рп3} + СД_{рп4} + СД_{рп5} + СД_{рп6}, \quad (1)$$

де $СД_{рп1}$ – надбавка за розмір підприємства; $СД_{рп2}$ – надбавка за фінансовий стан підприємства; $СД_{рп3}$ – надбавка за диверсифікацію клієнтури; $СД_{рп4}$ – надбавка за товарну диверсифікацію виробничу і територіальну; $СД_{рп5}$ – надбавка за прибутки підприємства: рентабельність і прогнозованість; $СД_{рп6}$ – надбавка за інші ризики.

Розглянемо, як кількісно виражається кожна з цих шести надбавок.

Суть надбавки за розмір підприємства полягає в наступному; чим більше підприємство, тим за інших рівних умов у неї більше переваг перед малими підприємствами (менше міра ризику у виробничій діяльності). Ці переваги полягають у наступному: легше отримати додаткові фінансові ресурси на фінансовому ринку; вище стабільність бізнесу; набагато більша можливість стати монополістом на ринку; набагато більша можливість стати градоутворювальним підприємством; велика ліквідність акцій; велика привабливість для дрібних інвесторів; великі можливості виключити виробничі ризики (більше кваліфікований персонал, надійніше устаткування тощо).

Надбавка визначається за формулою:

$$СД_{рп1} = 5\% \times (1 - ЧА/ЧА_{max}), \quad (2)$$

де $ЧА$ – величина чистих активів підприємства, на якому впроваджується оцінювана ІВ. Незважаючи на те, що детальний порядок розрахунку величини чистих активів визначений законодавчо, допустиме застосування спрощеного порядку розрахунку чистих активів, але за умови, що цей порядок є однаковим для усіх підприємств, що залучаються до розрахунку;

$ЧА_{max}$ – середня величина чистих активів найбільших в країні підприємств. Цю величину можна підрахувати за вибіркою найбільших підприємств в країні, що задовольняють одній з наступних умов: їх акції відбиті у фондовому індексі АК & М або РТС; вони випустили АДР (Американські депозитарні розписки); вони притягають західні кредити під однаковий відсоток (різниця – не більше 1 відсотка).

Потім визначається середній розмір чистих активів за цими підприємствами. Для цього можна скористатися даними про чисті активи Державного департаменту України за статистикою (форма №3) або розрахувати самостійно, придбавши баланси вибраних підприємств.

Стосовно підприємства ВАТ "Вільнянський маслозавод" премії за ризик підприємства здійснимо, виходячи з даних табл. 1.

Таблиця 1. Аналіз використання ресурсів, зобов'язань та показників рентабельності по підприємству ВАТ "Вільнянський маслозавод" у 2006-І півріччі 2011

Роки	Вартість акцій	Чисельність працюючих, осіб	Амортизаційні відрахування, тис. грн.	Короткострокові кредити, тис. грн.	Довгострокова заборгованість, тис. грн.	Рентабельність підприємства, %	Рентабельність середньогалузева, %	Рентабельність операційної діяльності підприємств України
2006	2674	70	700,9	1186,8	3000	7,03	5,1	6,6
2007	3768	84	801	2947	3000	17,05	4,7	6,8
2008	9181	84	903	6201	5000	123,82	1,9	3,9
2009	8081	84	1092	13358	0	-7,48	5,4	3,3
2010	8930	83	1300	14550	0	-1	4,5	4,0
I півріччя 2011	5406	82	707	8574	0	-0,3	4,7	5,2
Абсолютні відхилення 2010 р.								
2006	6256	13	599,1	13363,2	-3000	-8,03	-0,6	-2,6
2007	1638	-2	-94	5627	-3000	-17,35	0	-1,6
2008	-9181	-84	-903	-6201	-5000	-123,82	-1,9	-3,9
2009	-1825	-71	-492,9	5,2	-3000	-0,55	-6	-5,9
Відносні відхилення 2010 р.								
2006	233,96	18,57	85,48	1125,99	-100,00			
2007	43,47	-2,38	-11,74	190,94	-100,00			
2008	-100,00	-100,00	-100,00	-100,00	-100,00			
2009	-22,58	-84,52	-45,14	0,04				

Джерело: [розраховано на основі даних джерела 2]

Як показують дані табл. 1 рентабельність підприємства ВАТ "Вільнянський маслозавод" у 2011 р. була від'ємною, що нижче аніж рентабельність середньогалузева на 5% і рентабельність операційної діяльності підприємств України на 5,5%. Але для підприємства позитивним зниження короткострокових кредитів у 2011 р. на 5976 тис. грн., а також відсутність довгострокової заборгованості. Розрахуємо величину чистих активів підприємства ВАТ "Вільнянський маслозавод" за 2010 р. Надбавка за ризик дорівнює

$$СД_{рп1} = 5/100 \times (1 - 89,30 : 100) = 0,05 \times 0,107 = 0,00535 \times 100 = 0,535 \%$$

Суть надбавки за фінансовий стан ($СД_{рп2}$) полягає в тому, що сприятливий фінансовий стан підприємства зменшує ризик неотримання прибутку в очікуваних розмірах.

Для спрощеного випадку, коли можна умовно прийняти середній розмір чистих активів, рівним 100 млн. грн. і відомій величині чистих активів підприємства, на якому впроваджуватиметься ОІВ, надбавку $СД_{рп1}$ можна визначити за табл. 2.

Таблиця 2. Розрахунок надбавки за ризик залежно від розміру підприємства.

Розмір чистих активів, млн. грн.	Надбавка за ризик, %
100	0
90	0,5
80	1,0
70	1,5
60	2,0
50	2,5
40	3,0
30	4,5
20	4,0
10	4,5
0	5,0

Фінансовий стан (фінансова структура підприємства) в основному характеризує співвідношення власних і позикових засобів, а також структуру позикових засобів. Причому усі ці дані передусім розглядаються з точки зору міри обтяжливості боргів.

Є досить багато коефіцієнтів (їх число доходить до 8), значення яких можна визначити з балансового звіту підприємства і які потенційно можуть бути використані для цілей аналізу фінансового стану підприємства. Для найпростішого (для оцінювача) випадку, коли відсутня інформація по достатньому числу аналогічних підприємств, загальний коефіцієнт покриття ($КП_0$) і відповідну надбавку за ризик можна вичислити, використовуючи тільки дані по аналізованому підприємству. Використовується формула:

$$СД_{рп2} = 5 : КП_0(\%), \quad (3)$$

де 5 – максимально можливе значення надбавки за ризик;

$КП_0$ – значення загального коефіцієнта покриття, що визначається за формулою:

$$КП_0 = [A + (ВП - ДвК)] : (КрК + ДвК + ВКз), \quad (4)$$

де А – амортизаційні відрахування; ВП – валовий прибуток; ДвК – виплати відсотків за довгостроковими кредитами; КрК – виплати відсотків за короткостроковими кредитами; ВКз – виплати відсотків за кредиторською заборгованістю (постачальникам, бюджету тощо).

Істотні дебітори ТОВ "Уксьільгосппродукт" – 80,9 тис. грн., ВАТ "Новомиколаєвський молокозавод" – 15,1 тис. грн., ВАТ "Петромихайлівське" – 39,6 тис. грн., Тесленко В.В. – 11,5 тис. грн. Виплати відсотків за кредиторською заборгованістю по підприємству ВАТ "Вільнянський маслозавод" за 2010 р. складе 32,25 тис. грн..

Розрахуємо значення загального коефіцієнта покриття на основі табл. І.7 додатку І для підприємства ВАТ "Вільнянський маслозавод" за 2010 р.

$$КП_0 = [1300 + (1611 - 0)] : (14550 + 0 + 32,25) = 0,2.$$

Отже, значення $СД_{рп2} = 5 : 0,2 \times 100 = 0,25\%$.

Суть надбавки за диверсифікацію клієнтури ($СД_{рп3}$) полягає в тому, що ніж більше (у абсолютних і відносних цифрах) клієнтів (споживачів) у фірми, тим за інших рівних умов стійкіший її бізнес, сприятливіші фінансові результати її роботи і, відповідно, менше ця надбавка. Бо втратити одного клієнта за інших рівних умов в 24 рази легше (споживачі, більше ризиковано), ніж втратити одночасно 24 клієнти.

Підрахунок надбавки за ризик $СД$ робиться в наступному порядку:

1) по торговельних (комерційним) документах підприємства робиться ранжурована (впорядкована по убаванню) вибірка найбільших клієнтів (споживачів) підприємства. Причому основою для ранжування є доля виручки, що доводиться на кожне підприємство;

2) вибираються стандартизовані (у практиці аналізу ринку) групи найбільш великих клієнтів даного підприємства (табл. 3): залежність від одного найбільшого клієнта (так звана "монополія", тобто монополія єдиного споживача за наявності багатьох виробників: найризикованіша для надійності бізнесу); залежність від 3-х найбільших клієнтів (так звана "жорстка олігополія", тобто на ринку панують 2-3 фірми); залежність від 8 найбільших клієнтів (так звана "розпливчата олігополія"); залежність від 24 найбільших клієнтів (практично саме переважна для надійного бізнесу);

3) для кожної з цих 4-х груп але торговельним документам визначаються долі ($\Delta_1, \Delta_3, \Delta_8, \Delta_{24}$ виручки (у відсотках), які доводяться на кожну групу;

4) для відповідних часток (стовпці 2, 4, 6, 8 табл. 3.10) по стовпцях 3, 5, 7, 9 табл. 3.10 визначаються премії за ризик – $ск_i$ ($i = 1, 3, 8, 24$);

5) обчислюється премія за ризик але чиннику диверсифікованості клієнтури $СД_{рп3}$ (як середня арифметична зважена з 4-х премій $ск_i$) за формулою:

$$СД_{рп3} = (ск_1 \Delta_1 + ск_3 \Delta_3 + ск_8 \Delta_8 + ск_{24} \Delta_{24}) : (G_1 + G_3 + G_8 + G_{24}). \quad (5)$$

Таблиця 3. Для обчислення премії за ризик залежно від числа і концентрації клієнтів.

Клієнти	Премія за ризик з урахуванням долі і числа клієнтів							
	Залежність від 1 клієнта		Залежність від 3 клієнта		Залежність від 8 клієнта		Залежність від 24 клієнта	
	Доля у виручці Δ_1 (%)	Премія $ск_1$ (%)	Доля у виручці Δ_3 (%)	Премія $ск_3$ (%)	Доля у виручці Δ_8 (%)	Премія $ск_8$ (%)	Доля у виручці Δ_{24} (%)	Премія $ск_{24}$ (%)
Премія за ризик з урахуванням долі числа клієнтів	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
	10	0,5	10	0,5	10	0,5	10	0,5
	20	1,0	20	1,0	20	1,0	20	1,0
	40	1,5	30	1,5	30	1,5	30	1,5
	40	2,0	40	2,0	40	2,0	40	2,0
	50	2,5	50	2,5	50	2,5	50	2,5
	50	3,0	60	3,0	60	3,0	60	3,0
	70	3,5	70	3,5	70	3,5	70	3,5
	80	4,0	80	4,0	80	4,0	80	4,0
	90	4,5	90	4,5	90	4,5	90	4,5
100	5,0	100	5,0	100	5,0	100	5,0	
Вага групи	$G_1 = 24$		$G_3 = 8$		$G_8 = 3$		$G_{24} = 1$	

Джерело: [1, с. 121]

Виконаємо розрахунок премії за ризик в залежності маслозавод" за 2010-2011 рр. виходячи з аналізу від числа і концентрації клієнтів по ВАТ "Вільнянський структури закупівель продукції (табл. 4).

Таблиця 4. Аналіз структури закупівель продукції підприємства ВАТ "Вільнянський маслозавод" за 2010-2011 рр., грн.

№ п/п	Замовник	Загальна сума контрактів	Питома вага закупівелі в загальній вартості закупівель, %	Ранг
1		1221713	13,54	2
2	Бердянський міськвиконком Запорізької області	200593	2,22	14
3	Відділ освіти Ленінської райадміністрації Запорізької міськради	207414	2,30	13
4	Бердянська міськрада Запорізької області	1710086	18,95	1
5	Відділ освіти Бердянського міськвиконкому Запорізької області	112753	1,25	21
6	Софіївська виправна колонія № 55 управління державного департаменту України з питань виконання покарань у Запорізькій області	103880	1,15	22
7	Запорізький дитячий будинок-інтернат	675710	7,49	4
8	Кам'янсько-Дніпровська загальноосвітня санаторна школа-інтернат для дітей з неспецифічними захворюваннями органів дихання	373967	4,14	7
9	Дніпрорудненська міськрада Запорізької області	171040	1,90	18
10	Відділ освіти виконкому Бердянської міськради Запорізької області	704631	7,81	3
11	Комунальна установа "Запорізький обласний будинок дитини "Сонечко"	503700	5,58	5
12	Державний заклад "Спеціалізована медико-санітарна частина № 1" м. Енергодар	77792	0,86	23
13	ВАТ Запоріжжяобленерго	359742	3,99	8
14	Запорізький дитячий будинок-інтернат головного управління соціального захисту населення Запорізької облдержадміністрації	147783,96	1,64	20
15	ТОВ "СП БОНУМ"	50904,61	0,56	24
16	ТОВ "Аркадія"	187984,94	2,08	15
17	Відділ освіти Жовтневої райдержадміністрації Запорізької міськради	286120	3,17	12
18	ПП "Царюк Р.Г."	289037,11	3,20	11
19	Відділ освіти Комунальної райдержадміністрації Запорізької міськради	187563	2,08	16
20	Відділ освіти Хортицької райдержадміністрації Запорізької міськради	165830	1,84	19
21	ТОВ "Укрсільгосппродукт"	186990	2,07	17
22	ВАТ "Петромихайлівське"	327786	3,63	10
23	Відділ освіти Оріхівського міськвиконкому Запорізької області	334200	3,70	9
24	ПП "Тесленко В.В."	436250	4,83	6

Джерело: [розроблено автором]

Експертні методи оцінки ризику базуються на суб'єктивній оцінці розмірів можливих фінансових результатів окремими експертами (консультантами, спеціалістами з окремих питань). Особливістю методу експертних оцінок ризику є відсутність математичного підтвердження оптимальності рішень. Розрахунково-аналітичні методи застосовуються для оцінки окремих видів ризиків і полягають у виборі ключових показників, від яких залежить ступень ризику, та порівнянні їх фактичних значень з критичними для певного підприємства. Проаналізувавши ці два підходи, слід наголосити, що викладений методичний підхід аналітичної оцінки величини премії за ризик підприємства значною мірою зменшує суб'єктивізм оцінки використання ІВ на підприємствах харчової промисловості, який властивий методиці експертної оцінки надбавки за ризик підприємства.

Список використаної літератури:

1. Азгальдов Г.Г. Оценка стоимости интеллектуальной собственности и нематериальных активов / Г.Г. Азгальдов, Н.Н. Карпова. – М.: Международная академия оценки и консалтинга, 2006. – 398 с. 2. Вільнянський маслозавод [Електронний ресурс] // Все про компанії Alt educating

business. – 15.08.2009. – Режим доступу: сайт http://alt.com.ua/ukr/rating_individual/7766/fixed_assets_share/////2009/8/15/////ind_other_non_current_assets. 3. Відкрите акціонерне товариство "Вільнянський маслозавод" [Електронний ресурс] // Емісія-інформ : інформаційна газета. 4. Ван Хорн Дж. К., Вахович Дж.М. мл. Основы финансового менеджмента / Пер. с англ. 11-е издание. – М.: менеджмент : навч. посіб. / Коваленко Л.О., Ремньова Л. Издательский дом "Вильямс", 2010 5. Коваленко Л.О. Финансовый М. [вид. 2-ге, доп.]. – К.: Знання, 2005. – 485 с. 6. Ярмош В.В. Роль оцінки інтелектуальної власності в діяльності підприємств // Науковий вісник ПУСКУ-№ 1(40). – 2010. С. 97-101

ЯРМОШ Вікторія Віталіївна – аспірант Національного університету харчових технологій.

Наукові інтереси:

– створення методів та виявлення шляхів ефективного використання інтелектуальної власності в діяльності промислових підприємств.